

*Ольга Захарчук-Дуке
(м. Київ, Україна)*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА З КУЛЬТУРИ УСНОГО І ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті висвітлено методичні аспекти моделювання змісту та структури електронного навчального посібника з курсу «Культура усного і писемного мовлення» для майбутніх учителів української мови і літератури, розкрито технологічний підхід до структурування мовної теорії, багатоваріантного застосування засвоєного у мовленнєвій практиці.

Ключові слова: *культура усного і писемного мовлення, електронний навчальний посібник, майбутні вчителі української мови і літератури, формування мовних умінь і навичок студентів.*

В статье отображены методические аспекты моделирования содержания и структуры электронного учебного пособия с курса «Культура устной и письменной речи» для будущих учителей украинского языка и литературы, раскрыто технологический подход к структурированию языковой теории, многовариантного применения усвоенного на практике.

Ключевые слова: *Культура устной и письменной речи, электронное учебное пособие, будущие учителя украинского языка и литературы, формирование языковых умений и навыков студентов.*

The article deals with methodological aspects of modeling the content and structure of the electronic studying textbook for the course «Culture of the Spoken and Written Language» for future teachers of the Ukrainian

language and literature, discovers the technological approach to structuring the linguistic theory, multichoice using the learned material in speech practice.

Key words: *culture of spoken and written language, electronic studying textbook, future teachers of the Ukrainian language and literature, forming the students' language abilities and skills.*

Сучасна університетська освіта, вимоги до підготовки майбутніх фахівців різних галузей, учителів зокрема, зумовлює модернізацію навчального процесу у вищій школі, розроблення необхідного навчально-методичного забезпечення.

Проблему визначення оптимальної форми підручника в умовах інформатизації освіти, створення електронних підручників розглядали: Є. Баликіна, К. Бугайчук, Г. Василенко, В. Вуль, А. Велієва А. Гречихін, О. Гуркова, Е. Данильчук, І. Захарова, Е. Зайцева, А. Зеленцова, А. Земськов, С. Караман, Г. Коджаспірова, А. Коджаспіров, Е. Колесниченко, П. Коновалов, Н. Кононець, В. Мадзігон, А. Родін, В. Хом'яков та ін. Сучасні теорії розроблення електронних посібників з української мови представлені вченими: В. Бадер, С. Караманом, В. Новосоловою, Я. Остаф, Н. Семенів, Л. Скуратівським, Г. Шелеховою, С. Єрмоленко, А. Пономаренко, В. Шляховою, В. Шевцовою.

З урахуванням сучасної університетської освіти для вдосконалення культури усного та писемного мовлення нами підготовлено електронний посібник з культури усного та писемного мовлення для студентів філологічних спеціальностей. У процесі створення навчального електронного посібника узгоджувалися принципи відбору дидактичного матеріалу, його обсяг, особливості викладу, специфіка побудови системи вправ, використання розроблених схем, таблиць, умовних позначень тощо.

Система вправ передбачала виявлення

найоптимальніших шляхів оволодіння практичними та системними знаннями – основою для формування мовленнєвих умінь і навичок студентів, посилення практичної спрямованості дисципліни.

Метою статті є висвітлення методичних аспектів моделювання змісту та структури електронного навчального посібника з курсу «Культура усного і писемного мовлення» для студентів філологічних спеціальностей.

Основну увагу в посібнику зосереджено на специфіці мовних норм, висвітленні лінгвістичних основ підвищення культури усного й писемного мовлення, а також розвитку граматичної структури усного й писемного мовлення студентів філологічних спеціальностей, удосконаленні орфоепічних і граматичних норм української літературної мови, розвитку орфографічних і пунктуаційних навичок, формуванні у студентів комунікативної компетентності.

Тому до змісту навчального електронного посібника включено конкретний мовний матеріал: відомості про сучасну українську літературну мову, мовні норми, відомості із загального мовознавства, теорії комунікації, функціональні стилі мови та про елементи теорії тексту, які студенти першого та другого курсів мають засвоїти під час вивчення курсу «Культура усного і писемного мовлення». Лінгвістичні поняття, факти та закономірності забезпечують обсяг знань про українську мову, необхідний для реалізації відповідних завдань курсу. Вони є основою для формування у майбутніх учителів української мови правильного розуміння нормативного характеру української мови (про одиниці мови, їх значення, структуру та функції, взаємозв'язок елементів мови, системний характер української мови, функціональні різновиди літературної мови, її норми).

Уявлення про нормативний характер української літературної мови формується у студентів на основі того, що кожне мовне явище розглядається в електронному посібнику

в таких аспектах: значення; структури; функціонуванні в мовленні.

Наприклад, частини мови (самостійні/службові) в процесі вивчення розглядаються з позиції значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі.

Лінгвістичні поняття, факти та закономірності, які визначені змістом навчального посібника, забезпечують такий обсяг знань студентів філологічних спеціальностей:

- функції української мови (роль української мови як національної та державної);
- розділи науки про мову (стисла інформація про основні розділи: фонетику, орфоепію, орфографію, графіку, лексику, лексикографію, морфеміку, деривацію, морфологію, синтаксис, стилістику, риторичку);
- основні одиниці мови (звук, морфема, слово, словосполучення, речення, текст);
- класифікаційні розряди мовних явищ, які вивчаються (групи звуків, частини слова, частини мови, види речень, відмінювання іменників, дієвідмінювання дієслів та ін.);
- визначення основних мовних понять у курсі української мови (синоніми, антоніми, омоніми, корінь, суфікс, префікс, речення, підмет, присудок та ін.);
- способи творення та відмінювання слів;
- орфографічні та пунктуаційні правила.

Означений обсяг знань є основою для формування у майбутніх учителів української мови і літератури правильного уявлення про завдання курсу «Культура усного і писемного мовлення української мови».

Усвідомлення взаємозв'язку між елементами мови забезпечується ілюструванням відношень, які існують між мовними явищами різних рівнів: лексикологію і морфемікою, морфемікою і морфологією, морфологією і синтаксисом тощо.

У змісті електронного навчального посібника

включено поняття, пов'язані: 1) зі змістовим значенням слова в мові (лексичне значення слова); 2) семантичною структурою слова (багатозначні й однозначні слова, переносне і пряме значення слова, омонім); 3) з парадигматикою словникового складу (синонім, антонім); 4) з функціонуванням слів у залежності від розшарування словникового складу за територіальними та соціальними ознаками (загальноживані слова, професіоналізми), а також за їх активністю та пасивністю в мові (застарілі слова, неологізми); 5) за походженням слова (запозичені слова).

Системний підхід реалізовано в контенті підручника шляхом включення даних про текст, типи мовлення, стилі, тему, головну думку, абзац.

Засвоєння теоретичного матеріалу здійснюється через укрупнення дидактичних одиниць, які вивчаються, і ґрунтуються на відборі та продукуванні таких логічних конструкцій знань, які стають способом пізнавальної діяльності та забезпечують перехід від репродуктивної діяльності до прогностичної, від емпіричного рівня до теоретичного, від абстрактного до конкретного, від загального до конкретного.

Запропонований методичний підхід укрупнення мовних одиниць забезпечує створення необхідних логічних конструкцій, які допомагають студентам у навчально-пізнавальній діяльності, а також передбачає засвоєння таких способів діяльності, які забезпечують економію часу, глибоке та свідоме засвоєння поданого матеріалу.

Спроектований у навчальному посібнику підхід представлений як групування мовного матеріалу на основі логічної завершеності. Наприклад, під час вивчення теми: Особливості іменників, прикметників, числівників (слів, які означають безпосередньо предмет, ознаки предмета, кількість чи порядок при лічбі та відповідають на питання: хто? що? який? чий? скільки? який за рахунком?).

Як показують результати проведеного дослідження, запропоноване укрупнення інформації, яка вивчається, дозволяє ущільнити її майже в півтора рази.

Звільняючи час для роботи над формуванням мовних умінь і навичок, продукуванням текстів різних типів ми прагнули втілити одну з вимог, яка стосується лінгвістичного опису мови з навчальною метою [3; 11] – продемонструвати студентам функціональне призначення основних мовних одиниць. Нами враховано, що досвід пізнавальної діяльності оперує трьома репродуктивними способами здобуття знань:

- спосіб усвідомленого, дослівного чи недослівного заучування формулювань, висновків, правил, текстів шляхом багаторазового повторення;
- заучування навчального матеріалу шляхом багаторазового застосування на практиці;
- заучування та запам'ятовування навчального матеріалу шляхом опрацювання та перекодування його в узагальнювальні чи абстрактні форми [5].

Усі три способи здобуття знань забезпечують такі етапи роботи з навчальним посібником: вивчення матеріалу → його усвідомлення → накопичення певної кількості фактів → робота з графічними зображеннями матеріалу (створення схем, таблиць).

Особлива увага приділяється практичному спрямуванню в навчанні. Систему вправ розроблено з урахуванням чіткої вимоги, що тільки за умови виділення головного, суттєвого студент спроможний опрацювати величезний потік необхідної інформації. З огляду на це, у центрі уваги постає система мовних (комунікативних) вправ, які спрямовані на підвищення усного й писемного мовлення, на формування умінь і навичок послідовно і правильно розвивати думку, знаходити потрібні мовні засоби для її вираження, переносити знайдені мовні одиниці в нові ситуації, здійснювати мовні операції.

Як мультимедійний засіб навчання аналізований посібник уміщує систематизовану інформацію з культури усного й писемного мовлення відповідно до навчальної програми та з урахуванням сучасної професійної спрямованості нормативного курсу, розробленого на загальнодидактичних, лінгводидактичних і специфічних принципах навчання української мови. Він спрямований на формування мовної, мовленнєвої, комунікативної, соціокультурної компетентностей студентів.

Такий підхід до створення електронного навчального посібника дозволяє студентам працювати в індивідуальному інтерактивному режимі, отримувати інформацію за допомогою різноманітних засобів (фото-, аудіо-, відео тощо). Окрім того, електронний посібник дозволяє кожному студентові працювати в індивідуальному режимі, маючи змогу на постійний зворотній зв'язок з викладачем, отримуючи, у разі необхідності, консультацію чи інструктаж.

Таким чином, обґрунтовані в статті методичні аспекти моделювання змісту та структури електронного навчального посібника з культури усного й писемного мовлення для студентів філологічних спеціальностей, який пройшов апробацію у навчальному процесі, мають практичне спрямування, відповідають вимогам навчальної програми та підтверджують доцільність використання його в умовах сучасної університетської освіти як альтернативного до традиційних засобів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арестова О.Н. Специфика психологических методов в условиях использования компьютера / Арестова О.Н., Бабин Л.Н., Войскунский А.Е. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 110 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект) / Бабанский Ю.К. – М. : Педагогика, 1977. – 256 с.

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 17, 2014.

3. Беспалько В.П. Образование с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия) : [учебн.-метод. пособие] / Беспалько В.П. – М. : Моск. психол-соц. ин-т ; Воронеж : МОДЭК, 2002. – 352 с.
4. Журавлев А.П. Звук и смысл / Журавлев А.П. – М. : Просвещение, 1991. – 160 с.
5. Караман С.О. Технологія створення підручників і посібників для поглибленого вивчення української мови в гімназії / С. Караман, В. Тихоша // Дивослово. – 2001. – № 4. – С. 36–38.
6. Коротяев Б.И. Учение – процесс творческий : [из опыта работы] / Коротяев Б.И. – М. : Наука, 1980. – 218 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А.Н. – М. : Политиздат, 1997. – 304 с.
8. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 352 с.
9. Мацько Л.І. Культура української фахової мови : [навч. посіб.] / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
10. Пашковская Н.А. Лингводидактические основы обучения русскому язык : пособие [для учителя] / Пашковская Н.А. – К. : Образование, 1990. – 192 с.
11. Попов Н.С. Методика разработки мультимедийных учебных пособий : [монография] / Попов Н.С., Мильруд Р.П., Чуксина Л.Н. – М. : Изд-во : Машиностроение–1, 2002. – 128 с.
12. Хомский Н.Я. Язык и мышление / Хомский Н.Я. – М. : Просвещение, 1972. – 192 с.

*Стаття рекомендована до друку
доктором. пед. наук, професором кафедри української мови
Гуманітарного інституту Київського університету
імені Бориса Грінченка
Караманом С.О.*

Стаття надійшла до редакції 5 лютого 2014 року